

NÖVÉNY-CSUDÁK ÉS EGYEBEK

Felfedező úton jártam a minap. Az akácia származása és eredete után kutattam és jártamban-keltemben így bukkantam rá a Magyar Tudományos Akadémia palotájában a Nemzeti Múzeum *növénytárára*. Mondhatnám azt is, hogy felfedeztem a botanikai múzeumot, mert a botanika hazai és külföldi tudósain kívül bizony meglehetősen kevesen ismerik a növényritkaságoknak ezt a pompás gyűjteményét.

Dr Moesz birodalma

Hatszáz ezer növény van ebben a nagyszerű herbáriumban, melyet hivatalos és műkedvelő botanikusok egész serege szedgetett, gyűjtött össze a világ minden tájékáról. A hatszáz ezer között van az a száz ezer növény is, mely magyar földön termett. Hatalmas gyűjtemény ez és elfér huszonöt szobában; az igaz, hogy nagyon szűkösen fér el. A herbáriumban egymás mellé kerülnek a trópusi vidékekről való és a sarkkörüli növények; egymás mellé kerülnek a sivatagok és a havasok növényei, melyek tanulmányozása mélyebb betekintést enged a növényvilág rokonsági kapcsolataiba. Ezen a rokonságon épül fel a növényvilág bonyolult rendszere, melyben a mikroszkópikus lényektől a hatalmas erdei fákig mintegy 300.000 növényfajtát számjál a tudomány. Ki hinné el, hogy egyedül a gombákból 78.000 fajtát írtak le 1920-ig?! És számuk évről évre nő. A Nemzeti Múzeum növénytárában ma mintegy 87.000 termőhelyről való gomba van; de van ezenkívül 358.000 virágos növény, 16.800 páfrány és zsurló; 55.400 moha; 21.920 zuzmó és 27.000 moszat.

Ennek a hatszáz ezer darabból álló növénybirodalomnak egy nevetőszemű, fehérhajú tudós: dr. Moesz Gusztáv a parancsolója, a direktora, aki egész tudós-vezérekkel dolgozik itt a növényvilág életének, a virágtársadalom titkainak megfejtésén. Jávoroka Sándor a *Magyar Flóra* című jeles munka szerzője például a magyar föld, Albánia és Bulgária növényvilágát tanulmányozza. Szepesfalvy János hazánk mohánövényzetét kutatja; Gyelnik Vilmos a zuzmókkal foglalkozó Gombóc Endre a magyar botanikai irodalom teljes összeállításán dolgozik és MOESZ igazgató specialitása a gomba.

Hosszú időbe és temérdek munkába került, míg ez a gyűjtemény akkorára nőtt, amekkora ma. A gyűjtemény tulajdonképpen a „magyar Linné”: Kitaibel Pál herbáriumával indult meg. József nádor vásárolta meg a Nemzeti Múzeum számára a múzeum nagy kincsét. Méltán büszkének erre a gyűjteményre, mert hát Kitaibel Pál volt Magyarország flórájának első komoly kutatója és az ő révén ismerte meg a világ hazánk növényzetét. De nagyon sokat köszönhet ez a növényműzeum Haynald Lajosnak, a kalocsaiak egykori tudós és mecénás bíboros-érsekének, aki nemcsak gazdag herbáriumát hagyta a Nemzeti Múzeumra és nemcsak bőkezű alapítványokat tett, hanem egy olyan növénytan ritkaságokból összeállított könyvtárt testált rá, amellyel a múzeum szakkönyvtára a világ hasonló könyvtárainak sorában még ma is a harmadik helyen áll. Nagyon értékes Thais Lajos ny. miniszteri tanácsos és jeles botanikus adomány, aki életének főművét és büszkeségét, kilencezer lapból álló herbáriumát ajándékozta a múzeumnak.

Kossuth Lajos herbáriuma

Kedves, érdekes és értékes azonban Kossuth Lajos herbáriuma is, amely szintén a múzeum féltve őrzött kincsei közé tartozik. Két régi szekrényben, piros dobozokban vannak elrakva Kossuth herbáriumának lapjai, melyek mindenikén Kossuth szép, karakterisztikus írása, botanikusi megjegyzése olvasható. Kossuth szenvedélyes botanikus volt. Ő maga írta meg, hogy 1871-től kezdve a botanika volt egyedüli vigasztalója és öröme. Meghatódva nézi az ember ezeket a lapokat, melyet a „kormányzó” hihetetlen gondnal és szeretettel állított össze és lehetetlen közönyösen tudomásul venni, hogy ez a nagy ember 70 éves korában csak azért mászta meg a svájci hegyóriást, hogy ugyanazon a borzalmas helyen találja meg azt az

Androsace nevű havasi növényt, ahol azt *Saussure*, a Mont Blanc első tudományos felfedezője megtalálta. Mennyi energia, lelkesedés és tudás van ebben a kis herbáriumban. És milyen kedvesek, milyen finomak és érdekesek Kossuth megjegyzései. Az egyik lapra például ezt írta:

„*Paréj Libatopp* (Chenopodium Bonus Henricus, Lin. Mont Cenis). Az emberhez szegődött társul, mint a hű kutya. Ahová az ember eljut, e növény elkíséri. Még a havasok rengetegében is mindenütt ott honol a pásztor-kunyhók körül. Ha fergeteg lepett meg az Alpesek magaslatain s a hajlások miatt nem láttunk menhelyet, egészen felderített, ha e szerény növényre bukkantunk, tudtuk, hogy a legközelebbi fordulatnál pásztorhajlékot lelünk. S a szerény hírmondó nem csalt meg soha. — Csodálatos!”

A legrégebbi szerzemények közé tartoznak *Rochel* bánsági növényei és az úgynevezett *xylobibliotheca*, mely 79 különféle fából, könyvalakban készített nagyon érdekes dendrológiai gyűjtemény. Ez a fakönyvtár megérdemli a közönség érdeklődését. De egyébként is temérdek itt a látnivaló. A szekrények üvegtáblái alatt például megláthatjuk a Kárpátok, az Alföld és a dunántúl nevezetesebb növényeit. A gyűjtemény nagyszerű igazgatója most azt tervezi, hogy kiállítást rendez a magyar orvosi növényekből és a kerti virágokból.

Növény-szenzációk

Rengeteg olyan növénye van a herbáriumnak, amely oly terjedelmes, hogy nem fér meg a többivel egy szekrényben. Külön lakás kell neki. Dr. Moesz igazgató sorra mutatja ezeket a szenzációkat, amelyek között mindjárt szemet szúr a *Lodoicía* pálma óriási, igen súlyos gyümölcse. Érdekesek a fenyőtobozók, amelyek két szekrényt töltenek meg és csudálni valók a különféle pálmatorzsok és fantasztikus nagyságú pálmalevelek. Itt van a Balatonkenese mellett talált *tátorján*nak egy szép példánya is, de figyelemreméltó az Alföld szikesén termő *szaka baltagó fű* hatalmas, bokrosan növekvő kórója is. Meglepő az a fehér lilomszár, melynek tetején 120 virág nő. Láthatunk itt mákfejeket, amelyeknek belsejében is mákvirág nyílt. Az egyik sarokban egy 4 méternél magasabb kukoricaszárát láttam, melynek felső csöveit csak lépcsőn állva lehet elérni. Ez a kukorica Tápíószele határában termett.

Megmutatták azt a tövises koszorút is, melyet Krisztus töviskoronájának mintájára annak a cserjének az ágaiból fontak, mely cserje Palesztinában él. Valószínűleg ebből fonták egykoron Krisztus tövises koronáját. Megmutatták azt a növényt is, melyet nálunk „*jerikói rózsá*” néven árusítanak és melynek az a tulajdonsága, hogy vízbe helyezve kiterül, szárazon pedig összegömbölyödik. Ennek a növénynek *Selaginella lepidophylla* a neve. Egyébként ez a növény Mexikóban terem, tehát semmi köze sincs Jerikóhoz.

Mikor még vadon termett Budán a pálma

Megmutatták azt a hatalmas fekete, látszólag megkövesedett „ökörfa” néven híres fatuskót is, melyről *Jókai Mór* is megemlékezik a *Bálványos vár* című regényében. A Háromszéki *Feketeügy* vizében elszenesedett régi tölgyfa ez. De van itt ezenkívül másfajta megfeketedett fatörzs darab is. Bizony nem sokat mutatnak ezek, de nagyobb figyelemmel nézi az ember, ha tudja, hogy ezek a fadarabok, melyeket *Kiskúnfélegyháza mellett találtak a föld színe alatt fekvő kék agyagban: cirbolyafenyőből valók, vagyis olyan fából, melyek nálunk most csak a Magas Tátrában élnek*. Ebből pedig az következik, hogy néhány száz ezer esztendővel ezelőtt, amikor a cirbolyafenyő még Kiskúnfélegyházán földelt, az Alföldön hűvös éghajlat uralkodott. Ugyanebben a kék agyagban a veresfenyő nyomait is megtalálták; pedig ma már a veresfenyő sem él vadon az Alföldön.

Vajjon micsoda változásokon ment át az Alföld növényzete máig?! Milyen lehetett Alföldünk flórája teszem Árpád vezér ide-

jében?! Tud-e erre a kérdésre a tudomány válaszolni?!

Érdekes dolgokat mond erről *Moesz dr.* A tudósok szerint a jégkorszakot megelőző időkben az Alföldön kezdetben tenger, később félig sós víz terült el. Akkor, amikor a kis Svábhely mészköve alakult ki a tenger iszapjából: az éghajlat olyan lehetett, mint most Észak-Afrikában. *Pálmák és Caryak díszlettek a mostani Buda területén*. Később a hőmérséklet lassan mérséklődött és az Alföld medencéje eleinte tócsás, majd száraz területté vált. A víz elvonulásával a növényzetnélküli szűz területet a szomszédos hegyekről levándorolt növények népesítették be. Az Alföld növényzetének forrása tehát a Magyar Középhegységben kereshető. *A honfoglalás idejében az Alföld nagy részét még tócsák, lápok, mocsarak borították, a szárazföldet pedig hatalmas, füves rétségek és közbe-közbe erdők és cserjések fedték.*

Fák, amelyeket Árpád vezér már itt talált

A fák közül valószínűleg már Árpád korában is élt a magyar földön a *mocsári tölgy*, a *fehér nyárfa*, a *körisfa*, a *szilfa* meg a

fűzfa; a cserjék közül a *boróka*, a *galagonya* és a *kökény*. De sok jel arra mutat, hogy az Alföld több helyén ott is voltak erdők, hol ma kopár szikfoltok fehérlenek. Viszont ezekben az időkben még nyoma sem volt a Magyar Alföldön sem az akácnak, sem a vadgesztenyének (*Aesculus*), sem a bálványfának (*Ailanthus*), a platánfának, vagy a jegenyenyárfának, meg az eperfának. Ezek a fák mindössze egy-kétszáz esztendő óta élvezik a magyar föld vendégszeretétét. Csak két, legfeljebb háromszáz esztendővel ezelőtt kerültek hozzánk más országokból, sőt más világrészekből. De messze földről vándorolt hozzánk a *betyárkóró* vagy *Kossuth-kóró* is (*Erigeron canadensis*), melyet Észak-Amerikából hurcoltak be. Jövevény a szép kék *búzavirág* is (*Centaurea cyanus*), mely Sziciliából és Görögországból került hozzánk, míg a *francia fű* (*Galinsoga paniflora*) Közép-Amerika növénye. Biz ezek valamikor mind idegenek voltak; de hát hányan vannak, akik szentül hiszik ma is, hogy a *paprikát* már honfoglaló ősünk hozták magukkal. Pedig hát a paprika is Dél-Amerikából került hozzánk.

Pásztor Mihály